

тим самим посилюючи синергетичний ефект для досягнення запланованих результатів.

Список використаних джерел

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
2. Ю. С. Фіскально-бюджетні новації децентралізаційного підходу до реформування держави / Ю. С. Вдовенко // Вісник Чернігівського державно-технологічного університету. Серія : Економічні на-

уки. – 2014. – №4. – С.199–203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_4_31

3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://akon.rada.gov.ua/go/333-2014-p>

4. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні [Текст] : наук. доп. / [Луніна І. О. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної ; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – Київ : [б. в.], 2016. – 69 с.

УДК 338.242

Є.О. БОГДАНОВСЬКА,

аспірант, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Особливості реалізації антикризової державної політики в розвинутих країнах світу та Україні

Досліджено особливості антикризової політики розвинутих країн. Визначено ключові напрями антикризової політики розвинутих країн. Проведено компаративний аналіз реалізації антикризових заходів державної політики України та розвинутих країн. Узагальнено основні риси антикризової політики країн Європи та інших розвинутих країн. Розглянуто питання важливості формування стійких економічних систем в умовах зростаючої кількості кризових проявів на загальнодержавному та глобальному рівнях. Розглянуто питання важливості розробки актуальних методичних підходів щодо визначення стійкості економічних систем з метою упередження можливих економічних спадів та кризових явищ. Визначено найбільш істотні фактори макроекономічної дестабілізації в Україні та запропоновані напрямки реалізації антикризової державної політики, що допоможуть усунути кризові процеси та забезпечити підвищення стійкості економічної системи України.

Ключові слова: антикризова державна політика, розвинуті країни, стійкі економічні системи, фінансові установи, антикризове регулювання, економіка.

Е.А. БОГДАНОВСКАЯ,

аспірант, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики Министерства экономического развития и торговли Украины

Особенности реализации антикризисной государственной политики в развитых странах мира и Украине

Исследованы особенности антикризисной политики развитых стран. Определены ключевые направления антикризисной политики развитых стран. Проведен компаративный анализ реализации антикризисных мер государственной политики Украины и развитых стран. Обобщены основные черты антикризисной политики стран Европы и других развитых стран. Рассмотрены вопросы важности формирования устойчивых экономических систем в условиях растущего числа кризисных проявлений на общегосударственном и глобальном уровнях. Рассмотрены вопросы важности разработки актуальных методических подходов к определению устойчивости экономических систем с целью предупреждения возможных экономических спадов и кризисных явлений. Определены наиболее существенные факторы макроэкономической дестабилизации в Украине и предложены направления реализации антикризисной государственной политики, которые помогут устранить кризисные процессы и обеспечить повышение устойчивости экономической системы Украины.

Ключевые слова: антикризисная государственная политика, развитые страны, устойчивые экономические системы, финансовые учреждения, антикризисное регулирование, экономика.

Features of the implementation of anti-crisis state policy in developed countries and Ukraine

The features of anti-crisis state policy of developed countries were defined. The key areas of anti-crisis policy of developed countries were determined. Comparative analysis of anti-crisis state policy of Ukraine and developed countries was done. The main features of anti-crisis policy in Europe and other developed countries were summarized. Importance of stable economic systems formation in terms of crisis manifestations on state and global level was distinguished. Was determined an importance of an actual methodological approach creation for differentiating the level of economic stability to preserve possible economic recession and crises. Factors with the biggest impact on macroeconomic destabilization in Ukraine were defined. The measures and ways of implementation of anti-crisis state policy of Ukraine, that would help to overcome crisis and guarantee improvement of economic system stability, were proposed.

Keywords: *anti-crisis state policy, developed countries, stable economic systems, financial institutions, anti-crisis regulation, economy.*

Постановка проблеми. Постійний інтерес країн до інтеграційних процесів та міжнародних ринків з метою прагнення економічного розвитку зумовлює появу кризових явищ притаманних країнам, які прагнуть або функціонують у ринковій моделі розвитку країни. Кожна країна реалізує свою програму заходів та методів усунення кризових явищ виходячи з аналізу причин виникнення кризи за допомогою реалізації відповідної антикризової державної політики країни. Подолання кризових явищ вимагає вивчення досвіду розвинутих країн світу в здійсненні антикризової державної політики. Цей досвід може бути корисним для підвищення ефективності реалізації антикризової державної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади та заходи антикризової державної політики, а також вплив кризових явищ на неї вивчали такі вітчизняні та зарубіжні дослідники, як: О. С. Бабанін, Я. В. Белінська, Т. П. Богдан, В. М. Геєць, Е. Дюркгейм, Я. А. Жаліло, Л. Колінець, В. Д. Кривов, П. В. Круш, Є. С. Кузнецов, О. В. Манойленко, А.А. Олешко, К. Пріб, В. В. Рісін та ін. Проте, особливості реалізації антикризової державної політики в розрізі розвинутих країн розглянуто недостатньо та вимагають детального вивчення.

Мета статті. Стаття присвячена дослідженню заходів та вивченню досвіду із реалізації антикризової державної політики розвинутих країн світу та обґрунтування можливостей та напрямів їх застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Під кризою розуміють надзвичайне, найбільше загострення протиріч у соціально-економічній системі або організації, що загрожує її життєстійкості в навоколишньому середовищі. Більшість науковців розглядає кризи виключно з негативної сторони [15, с. 61], оскільки ті, залежно від їхньої «стадії та глибини» [18, с. 14], завдають певної шкоди національним економікам, що змушує держави й представників бізнесу протидіяти цьому суспільному феномену, тобто перешкоджати йому. Проте, на думку І.В. Зятковського [12], наслідки кризи можуть бути як негативні для підприємства, так і позитивні. Крім того, вони здатні спричинити якісні та кількісні, зворотні та незворотні, довгострокові та короткострокові зміни в організації. Відтак, наслідки кризи можуть ініціювати оновлення організації чи її ліквідацію, послаблювати кризовий стан чи загострювати його.

В умовах кризи, основним у державному управлінні є розробка ефективної антикризової політики та програм оперативного реагування, впровадження в життя оптимальних процедур пошуку і узгодженого прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, передбачення у цих процедурах реальних можливостей корегування управлінських помилок [19, с. 319].

Формування антикризової політики розвинутих держав відбувається на основі виважених рішень у сфері національної економіки, які будуть сприяти нарощуванню їх потенціалу, збалансованості міжгалузевих відносин, зниженню впливу зовнішніх і

внутрішніх ризиків, реалізація яких може привести до створення кризових ситуацій [8]. Як зазначає А.А. Олешко, антикризове регулювання національної економіки — це процес цілеспрямованого впливу органів державного управління на упередження, недопущення та мінімізацію негативних наслідків кризових явищ з метою забезпечення сталого економічного розвитку [5, с. 287]. Ми погоджуємося з автором А. А. Олешко, антикризове регулювання розглядається у двох аспектах [5, с. 240–246]: 1) як складова державного регулювання економіки, що являє собою сукупність методів, форм та засобів впливу держави на соціально-економічну систему з метою реалізації макроекономічних цілей; 2) як функція державного управління, що реалізується через проведення антикризової політики, спрямованої на вирішення проблем економічного розвитку.

Уперше антикризове регулювання на державному рівні почало застосовуватись в США під час Великої депресії 1930–х рр. Світова економічна криза 1929–1933 рр. стала найпотужнішою за своїми наслідками для світового господарства. Наприклад, сукупний обсяг промислового виробництва капіталістичного світу скоротився на 46,0 %, виплавка сталі та чавуну зменшилася на 62,0 %, видобуток вугілля на 31,0 %, зовнішньоторговельний оборот на 67,0 %. При цьому кількість безробітних становила 26 млн. осіб або 1/4 всіх зайнятих громадян. Водночас реальні прибутки зменшилися на 58,0 %, а вартість цінних паперів на біржах «впала» на 60,0–75,0 % [9].

В умовах прояву кризи та економічної нестабільності, розвинуті країни світу намагаються змінити ситуацію шляхом посилення державного втручання в економіку. Індикаторами успішності цих заходів можуть бути скорочений період рецесії та забезпечення умов для нарощення реального ВВП. Здатність економічних систем окремих країн надалі розвиватися в «агресивному середовищі», пристосовуватися до зовнішніх змін, до нових «правил гри, коли вони раптом змінюються ... до утримання конкурентних переваг» формує поняття «стійкості» економіки [22, с. 66]. Стейкі економічні системи здатні забезпечувати стабільне економічне зростання і високий життєвий рівень населення, формувати оптимальні макроекономічні пропорції відтворення, що передбачають економічне і раціональне використання ресурсів, налагодженість механізмів саморе-

гуляції і управління, а також здатність швидко усувати загрози або пристосуватися до існуючих умов господарювання і ринкової кон'юнктури.

Для формування науково-обґрунтованої економічної політики та розробки механізму забезпечення стійкого розвитку національної економіки потрібен методичний підхід до визначення рівня стійкості національної економіки та оцінки її динаміки. Розрахунок параметрів стійкості тієї чи іншої сфери економіки здійснюється на основі показників економічної безпеки. На сьогодні в Україні апробовані дві Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, розроблені Департаментом економічної стратегії Міністерства економічного розвитку і торгівлі: Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 02.03.2007 та від 29.10.2013 року. За існуючими методиками розрахунку рівня економічної безпеки України визначено порогові та граничні значення макроекономічних показників, перевищення яких характеризує наростання відповідно несприятливих і загрозливих тенденцій функціонування національної економіки та свідчить про рівень стійкості відповідної сфери економіки. Найбільш істотними факторами макроекономічної дестабілізації в Україні є: динаміка і обсяг зовнішнього боргу, дефіцит бюджету, рівень накопичених національних заощаджень, динаміка і структура іноземного капіталу, відсутність товарної і географічної диверсифікованості експортно-імпортних потоків, неефективна галузева структура національної економіки [26, с. 28–35]. Зазначене дає підстави стверджувати, що державне регулювання в Україні потребує розробки нових ефективних механізмів у забезпеченні стійкості. Як зазначає А.О.Ходжаян, для усунення кризових процесів в Україні необхідно:

- усунути ризики розвитку на основі: зниження рівня зовнішньої заборгованості держави; забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності грошової одиниці; підвищення рівня географічної і товарної диверсифікації зовнішньої торгівлі; усунення дисбалансів банківської системи; зниження рівня матеріаломісткості та енергоємності виробництва; ліквідації деформованої галузевої і технологічної структури виробництва;
- забезпечити збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій шляхом прискореної модернізації матеріально-технічної бази промислового виробництва; нарощування обсягів

інвестиційних ресурсів і переорієнтації їх у високотехнологічні сектори економіки; впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій; зниження питомої ваги екологодеструктивних підприємств; вдосконалення системи фінансового обслуговування аграрного сектора на основі державної інвестиційної підтримки; зміни галузевої структури на користь високотехнологічних галузей; зміни секторальної структури в розрізі сфери послуг на користь освіти, науки, інформатизації, охорони здоров'я; досягнення збалансованості між споживанням і доходами, заощадженнями та інвестиціями, зовнішнім і внутрішнім попитом, реальними і фінансовими активами);

– сформуванню оптимальну модель зовнішньоекономічних зв'язків шляхом зменшення залежності економіки країни від кон'юнктури зовнішніх ринків; зростання ємності внутрішнього ринку; формування дієвого механізму захисту і підтримки національних виробників на зовнішніх ринках [26, с. 28–35].

Антикризове регулювання держав виконує ряд функцій, до яких відносяться: передкризове регулювання, регулювання в умовах кризи, регулювання процесів виходу із кризи, стабілізація нестійких ситуацій, мінімізація втрат й втрачених можливостей, своєчасне прийняття рішень. Кожна із перелічених функцій має свої особливості, але у своїй сукупності вони характеризують антикризове регулювання в цілому як безперервний процес, що потребує наукового підходу до формування всіх його етапів з огляду на властивості економічної системи та на необхідність забезпечення сталого розвитку економіки [16].

Серед найбільш застосовуваних напрямів (заходів) антикризової політики розвинутих країн – є:

I. Підтримка фінансового сектору шляхом допомоги держави фінансовим установам з метою стабілізації роботи фінансово-кредитної системи [2, 25], включаючи:

1) рекапіталізацію банків (США, Австрія, Бельгія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Португалія, Фінляндія, Угорщина, Данія, Швейцарія, Гонконг, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Казахстан);

2) надання стабілізаційних кредитів (США, Франція, Іспанія, Італія, Швеція, Норвегія, Великобританія, Угорщина);

3) заходи з реструктуризації банківської системи, включаючи сприяння об'єднанню банків або

їх націоналізацію (Бельгія, Нідерланди, Португалія, Ісландія, Швеція, Великобританія, Ірландія);

4) заходи з розчистки балансів банків, включаючи надання держгарантій за проблемними активами (США, Канада, Німеччина, Іспанія, Італія, Великобританія, Данія, Швеція, Швейцарія, Японія, Корея, Австралія) [3].

II. Грошово-кредитна політика

2.1. Контроль за грошовими коштами банків.

2.2. Фінансова допомога реальному сектору економіки. Цілями цих заходів є стимулювання економічного зростання і розширення доступу до кредитних ресурсів; прагнення не допустити дефляцію (боротьба з інфляцією йде на задній план) [2, 25]:

1) зниження процентних ставок більшістю країн з побоювання дефляції (США, Канада, Швейцарія, Швеція, Норвегія, Данія, Великобританія, Австралія, Японія, Китай, Індія, В'єтнам);

2) підвищення процентних ставок. Деякі країни пішли цим шляхом (Угорщина, Ісландія, Білорусія);

3) зниження курсу національної валюти (Ісландія, Угорщина, Польща, В'єтнам, Корея, Бразилія, Мексика, Україна, Білорусія);

4) зниження норм резервування (Китай, Бразилія, Болгарія);

5) поява нових інструментів кредитування економіки аж до прямого фінансування центробанками державних бюджетів [3].

III. Вплив на реальний сектор шляхом стимулювання виробництва та експорту, інвестицій у виробництво.

3.1. Сприяння розвитку та впровадженню нових технологій.

3.2. Інвестиції в розбудову та модернізацію інфраструктури.

3.3. Підтримка зайнятості та безробітних.

3.4. Допомога малому та середньому бізнесу.

3.5. Підтримка міжнародної торгівлі [2, 31].

Серед цих заходів [3]:

1) підтримка окремих галузей, серед яких: автомобілебудування (США, Канада, Франція, Швеція, Китай); «Нова» енергетика та енергозбереження (США, Франція, Швейцарія); транспортна інфраструктура (Канада, Франція, Китай, Гонконг, Казахстан, Італія, Швейцарія, Тайвань); житлове будівництво (Канада, Великобританія, Китай, Аргентина, Казахстан, Корея); аерокосмічна, гірничодобувна, лісова промисловість (Канада); інноваційні технології (Китай, Казахстан); аграрнопромисловий комплекс (Китай,

Казахстан); експорт, Китай); авіаперевезення (Аргентина);

2) зниження податків – пряме або непряме (Німеччина, Франція, Швейцарія, Японія, Китай, Індія, Тайвань, Аргентина, Україна);

3) підвищення податків (Литва);

4) підтримка малого і середнього бізнесу (Німеччина, Греція, Італія, Великобританія, Японія, Китай, Казахстан, Угорщина);

5) створення спеціальних бюджетних фондів (Франція, Бразилія, Гонконг, Кувейт);

6) збільшення державних запозичень (Німеччина, Франція, Норвегія, Японія).

Для підкріплення антикризової державної політики в розвинутих країнах здійснювались:

– традиційні заходи (для збільшення ліквідності центральні банки зменшували процентні ставки рефінансування);

– не традиційні заходи (для збільшення ліквідності центральні банки купували державні та приватні цінні папери, спрощували умови та збільшували строки рефінансування, зменшували резервні вимоги).

Порівняльний аналіз реалізації антикризової державної політики України та розвинутих країн наведено в таблиці. Окрім того, за активної підтримки держави в реалізації антикризової політики країни через фіскальну і грошово-кредитну політику можливо послабити, а в деяких випадках усунути кризові явища.

Загалом економічна та фінансова статистика свідчать, що упродовж останніх 30 років економіка 17 провідних держав світу зазнавала негативного впливу 113 фінансових криз (37 – у 1980-х рр.; 42 – у 1990-х рр., а також 34 – у 2000-х рр.). Кризи фондового ринку становили близько 45,0 % від їх загальної кількості, кризи в банківській сфері – 38 %, валютні кризи – 17 %. Значного масштабу набула сучасна світова криза, що охопила фінансовий і реальний сектори економіки. Оприлюднений у січні 2008 р. звіт Світового банку зафіксував уповільнення зростання світової економіки в 2007 р. (+3,6 %) порівняно з 2006 р. (+3,9 %) [22].

Наслідки впливу кризових явищ для Європейського Союзу (ЄС) також мали значний вплив, їх явища в кожній країні мають свою специфіку прояву. Досить цікавим є досвід ЄС щодо антикризового регулювання на державному рівні. Так, для підтримки фінансового стану країн ан-

тикризовою політикою ЄС було прийнято ряд заходів: утворено Європейський Стабілізаційний Механізм (ЄСМ) у 2010 р.; запровадження програми фінансової підтримки; посилення бюджетної дисципліни; розширення програми кредитування та запровадження нових заходів з надання кредитів (див. рисунок).

Під Європейським Стабілізаційним Механізмом (ЄСМ) слід розуміти фінансово-стабілізаційний фонд, діяльність якого спрямована на досягнення фінансової стабільності в межах Єврозони [10]. Антикризові програми і плани є найважливішими інструментами реалізації антикризової політики. Як показав досвід подолання глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр., антикризові програми високорозвинених країн включали переважно заходи фінансового регулювання і спрямовані на досягнення короткострокових цілей [20]. Вони були розроблені на 1–2 роки. Нехтування довгостроковими цілями розвитку та не усунення практики боргового фінансування сукупного попиту стали основними причинами їх фіаско.

В даний час антикризові аспекти державного управління економікою в різних країнах виражаються в різних формах. Досвід країн Європейського Союзу (ЄС) в цілому підтверджує, що регіональна політика в цих країнах практично спрямована на створення умов, що дозволяють регіонам повністю реалізувати наявні у них можливості стимулювання і збільшення їх внеску в розвиток національної економіки. Все більшого поширення в ЄС отримує спільне фінансування слаборозвинених районів для їх розвитку [23].

Антикризова державна політика інших країн направлена на:

1) Зменшення тиску для експортерів на іноземних ринках [2, 17]:

– посилення підтримки експортерів у Росії, Китаю, Білорусі шляхом відшкодування експортерам частини витрат на сплату відсотків за кредитами у національних банках;

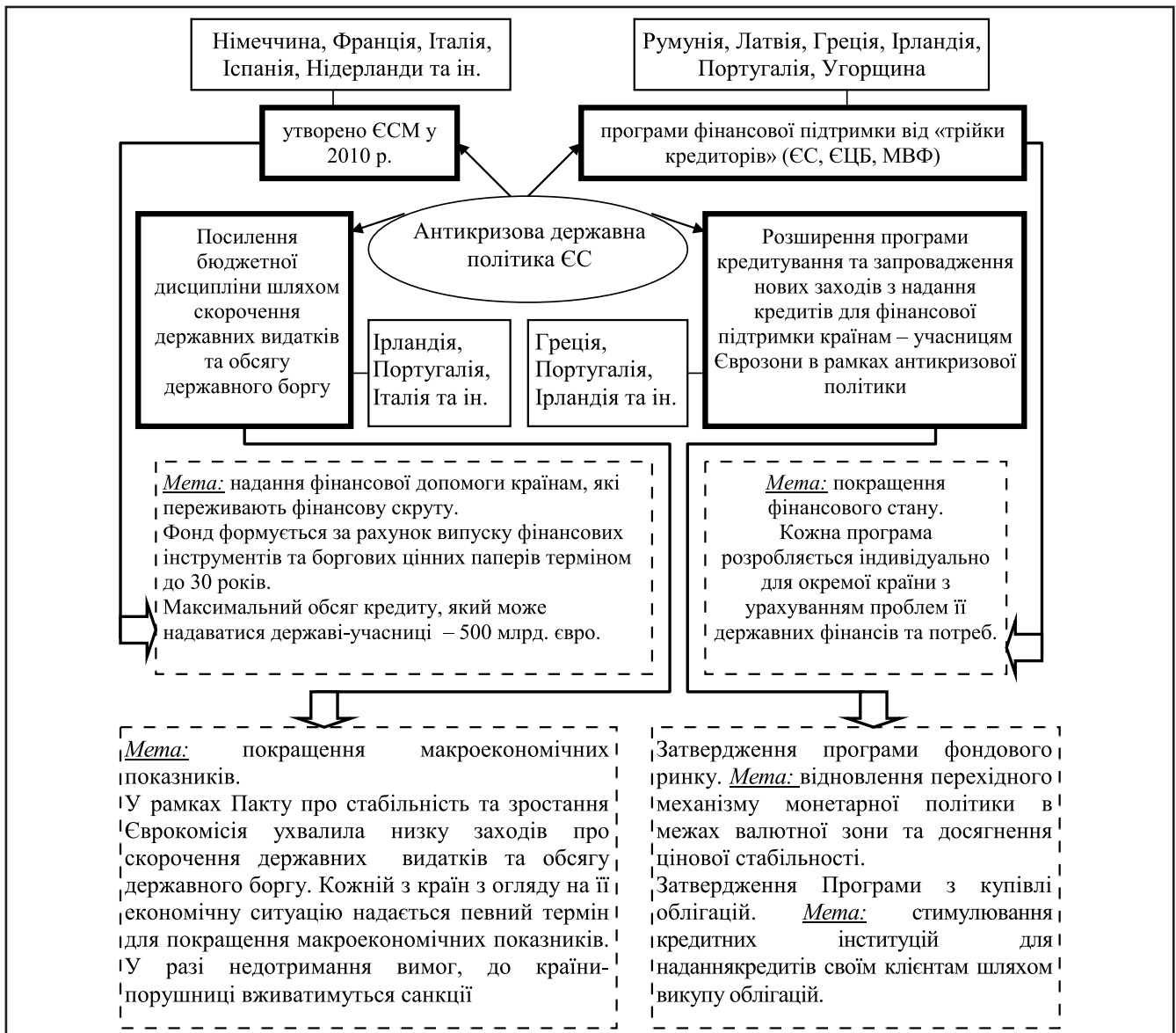
– у багатьох країнах (Японії, Великій Британії, Аргентині, Бразилії, Китаї, США, Білорусі, Індонезії) збільшилася державна підтримка експортерів через надання гарантій для експорту (Велика Британія, Аргентина), кредитування експортерів у разі розширення їх бізнесу за кордоном (Японія), надання пільгових кредитів експортерам (США, Бразилія).

Порівняльний аналіз реалізації антикризових заходів державної політики України та розвинутих країн *

Реалізація заходів	Країни	Опис заходів	Україна
1	2	3	4
Монетарна політика			
Заходи для надання ліквідності в національній валюті	Японія, Великобританія, Швейцарія, Індія, Китай, Японія, Канада, Швеція, Австралія, Індія, Росія	Для збільшення ліквідності в країні центральні банки зменшували процентні ставки рефінансування. Запровадження центральними банками нетрадиційних заходів по розширенню ліквідності: спрощували умови та збільшували строки рефінансування, купували державні та приватні цінні папери, зменшували резервні вимоги.	В Україні НБУ надавав ліквідність в економіку в 2008 р. через розширення рефінансування комерційних банків шляхом спрощення вимог до застави, зменшення вимог до резервування, купівлю державних облігацій. Водночас в 2009 р. НБУ зменшив обсяги рефінансування банків, зосередившись при цьому переважно на фінансуванні проблемних банків.
Заходи для збільшення ліквідності в іноземній валюті		ЄЦБ* та Китайським народним банком через своп-операції з національними центральними банками та міжнародні резерви країн світу	НБУ не має домовленостей про свопи з іншими центральними банками, використовує міжнародні резерви та фінансування МВФ для забезпечення економіки ліквідністю в іноземній валюті
Фінансова допомога держави фінансовим установам			
Рефінансування або гарантування банківських боргів за рахунок державних коштів	Франція, Велика Британія, США, Південна Корея, Швеція	За для збільшення довіри до фінансових установ та запобігання відтоку вкладів або появи вимог щодо дострокового виконання зобов'язань урядами країн були гарантовані банківські борги за рахунок державних коштів	В Україні така практика не використовується.
Зниження нормативів резервування	Китай, Індія.	Використання цього заходу було мотивовано необхідністю збільшити ліквідність банківських установ. Так, в Китаї відповідна ставка резервування була зменшена на 0,5 в.п. (після того як вона була скорочена до 16,5% з 17,5%). Після початку кризи ці норми були зменшені до 1,5–4% в залежності від джерела коштів.	В Україні НБУ дозволив підвищувати на один рівень категорію реструктурованої кредитної операції з позичальниками, що дозволило не створювати додаткові резерви під проблемну заборгованість. В 2008 р. були знижені вимоги до резервування під депозити в національній валюті, а також для коштів, отриманих від нерезидентів.
Кредитування банків та інших фінансових установ	Франція, США, Німеччина	Запроваджено кредитування банків та фінансових установ або центральними банками країн, або урядом. Такі заходи мають на меті підвищення ліквідності цих інституцій та відновлення міжбанківського кредитування.	В Україні практика рефінансування банківських установ стала доволі розповсюдженою. Водночас проблемним питанням стало використання отриманих коштів для спекуляцій на валютному ринку
Контроль за грошовими коштами банків			
Створення спеціального інституту регулювання фінансових ринків в цілому	Франція, США, Китай.	Країни вимагають переглянути роль та функції МВФ та Форуму фінансової стабільності.	В Україні не існує стратегічно узгодженого на рівні держави бачення реформування системи регулювання фінансових ринків
Вимога для банків кредитувати підприємства та домогосподарства	Франція, Велика Британія	У Великій Британії для отримання фінансових ресурсів від держави банки повинні укласти з урядом угоду позики, що передбачає певні обсяги і види обов'язкового кредитування споживачів і бізнесу. У Франції створенні посади «кредитного омбудсмена»	В Україні аналогічні вимоги до банку відсутні.

* Узагальнено автором за даними [2, 25]

Примітки : ЄЦБ – європейський центральний банк.

Концептуальна схема антикризової державної політики ЄС*

* Джерело : власна розробка автора

2) Захист національних виробників через підвищення тарифів на імпорт товарів і технічних бар'єрів:
 – програми з підвищення попиту на нові автомобілі національного виробництва шляхом купівлі громадян старих авто в обмін на купівлю нових запровадили у 2008–2010 рр. США, Велика Британія, Японія, Китай, Німеччина, Нідерланди, Польща.

3) Закладення в бюджетах коштів на створення спеціальних фондів для підтримки реального чи фінансового секторів США, Канада, Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Швеція, Данія, Японія, Китай, Гонконг, Кувейт, Бразилія.

4) Цілеспрямоване збільшення дефіциту за рахунок зростання державних витрат (здебільшого на розвиток інфраструктури) Канада, Японія.

5) Масштабний продаж активів, що перебувають у власності держави Велика Британія, Південна Корея.

6) Масштабне зменшення видатків на утримання міністерств та інших державних установ Польща, Франція, Італія, Угорщина.

До прикладу, Сполучені Штати Америки реалізують політику антикризового управління через вдосконалення законодавства в галузі зайнятості, збільшення робочих місць, особливо для молоді, розробку регіональних структурних програм тощо. Так, в параграфі 310 гл. 58 Зводу законів США зазначено, що ефективні заходи уряду повинні містити спеціально розроблені програми зі зниження високого рівня безробіття, зі зменшення безробіття серед окремих груп пра-

цівників; посилення ролі експорту і поліпшення міжнародної конкурентоспроможності сільськогосподарських та промислових товарів, а також автомобілебудування [14]. Ще одним, не менш важливим, напрямом удосконалення антикризового державного управління в США є координація зусиль різних державних відомств щодо розробки та проведення економічної політики. Для реалізації цього напрямку з 1984 р. функціонує Президентська рада з удосконалення управління, пріоритетним напрямками діяльності якої є:

- удосконалення управління фінансовими ресурсами;
- оптимізація управлінських інструментів і процедур;
- координація діяльності генеральних інспекторів;
- координація зусиль різних відомств щодо скорочення числа злочинів тощо [14].

Країною, яка має давні традиції втручання держави в економіку, в т. ч. за допомогою антикризового планування, є Японія, де здійснюється безпосередній вплив держави на економічне зростання і його темпи; структуру промислового виробництва; освіту і науку; зайнятість; обіг; ціноутворення; зовнішньоекономічні зв'язки; галузеву структуру. Основними напрямками антикризової політики Японії є:

- зменшення ставок рефінансування Центральним банком;
- сприяння реструктуризації іпотечних кредитів;
- надання відтермінування податкової зобов'язаності;
- запровадження пільгового оподаткування [14].

Слід розглянути також і досвід Німеччини виходу з економічної кризи. Експортно-орієнтованій економіці Федеративної Республіки Німеччина було завдано значної шкоди, про що в першу чергу свідчить скорочення валового внутрішнього продукту країни. Проблеми виникли і у здійсненні програм економічного і соціального розвитку. Також похитнулася фінансова стабільність країни, і опинився під загрозою питання забезпечення зайнятості населення. Федеральний Уряд Німеччини в 2008 р. визначив найважливіші напрямки зміцнення країни і виведення її з кризи [6]. План підйому економіки орієнтувався на досягнення трьох цілей, а саме:

- по-перше – відновлення довіри до фінансової системи;

- по-друге – гарантування банківських вкладів населення;

- по-третє – надання захисту соціальному ринковому господарству. Пріоритетним напрямком у ФРН було обрано комплекс заходів з подолання фінансово-економічної кризи. Федеральний Уряд надав гарантії для всіх ощадних вкладів. Відповідно такими діями було укріплено довіру громадян країни як вкладників до безпеки їх заощаджень під час кризи [6].

Цікавим також є і досвід Великобританії у формуванні антикризової політики, зокрема у 2007 р. Реагуючи на сповільнення економічного зростання, що ставило під удар всю банківську систему, Банк Англії з грудня 2007 року почав знижувати ставки рефінансування, повільніше ніж в США, але після вересня 2008 року пониження ставки різко прискорилося. У березні 2009 року ставка Банку Англії опустилася до історичного мінімуму – 0,5%. На наступному етапі ослаблення грошово-кредитної політики, навесні 2009 року, була реалізована програма викупу Банком Англії цінних паперів, яка стартувала в березні 2009 року і спочатку обмежена граничною сумою 50 млрд. фунтів, яка згодом була збільшена до 175 млрд. фунтів у серпні 2009 року і до 200 млрд. фунтів в листопаді 2009 року [1].

19 січня 2009 року міністр фінансів оголосив про антикризові заходи, розроблені владою, серед яких були: схема захисту активів (Asset Protection Scheme) (страхування Мінфіном активів, що знаходяться на банківських балансах); розширення «вікна можливостей» – використання схеми кредитних гарантій; в якості розширення схеми кредитних гарантій була запропонована схема гарантій щодо цінних паперів, забезпечених активами (гарантії по знову емітованими іпотечних паперах з рейтингом AAA). Окрім того, влада Великобританії приступили до здійснення заходів зі стимулювання попиту, в тому числі за допомогою використання заходів фіскальної політики. Податкові новації держави ґрунтувалися на прагненні збільшити попит в економіці, перш за все споживчий. Для цього в законодавство були внесені зміни, щодо зменшення ставок ключових податків [1].

У Франції незважаючи на заперечення з боку інших учасників Європейського Союзу, з 2008 р. проводиться великомасштабна підтримка промисловості країни. Основна фінансова допомо-

га держави у формі міжбюджетних трансфертів, пільгових кредитів, державних банківських гарантій та політики стимулювання продажів за рахунок бюджетних субсидій сконцентрувалася на пріоритетних галузях економіки, а саме: авіабудуванні та автомобільної промисловості. За рахунок бюджету Франція фактично погасила борги найбільш важливих для економіки підприємств, включаючи податкові борги. Францією також були прийняті антикризові заходи у сфері податкового регулювання і соціального забезпечення населення країни [6].

У контексті зарубіжного досвіду, в Україні антикризова державна політика має реалізуватися за такими напрямками:

1. В банківській сфері попередження і недопущення криз [7, 24]. Перегляд діючих механізмів фінансової підтримки банків та їх вдосконалення до сучасних вимог; здійснення внутрішньої макроекономічної та зовнішньоекономічної політики; створення та державна підтримка антиінфляційної та антидевальваційної політики; запровадження заходів зі зменшення державного боргу країни; підвищення довіри до банків шляхом надання державних гарантій на банківські вклади, а також кредитування малого й середнього бізнесу на пільгових умовах.

2. Запобігання негативних наслідків банкрутства суб'єктів господарської діяльності [13]. Вітчизняні товаровиробники потребують фінансово-економічного оздоровлення, запровадження ефективного антикризового моніторингу, а також створення належної системи своєчасного виявлення кризових явищ та їх подолання. Оскільки своєчасно виявлені кризові процеси на підприємстві дозволять попередити настання банкрутства. Це можливо досягти шляхом запровадження на підприємствах антикризових систем. Проте без допомоги держави в цьому процесі не обійтись. Створення загальних умов функціонування суб'єктів господарювання, збереження кожного життєздатного підприємства є вигідна суспільству та розвитку економіки країни.

3. Підтримання соціальної та політичної стабільності [11]. Основними напрямками державного впливу на антикризову соціальну політику є збереження зайнятості населення та вітчизняного кваліфікованого кадрового потенціалу, здійснення регулювання соціальної допомоги та захисту незахищених верств населення, сприя-

ня розвитку освіти, медицини, забезпечення належних пенсій, збереження рівня та якості життя громадян. Здійснення цих напрямів дозволить виявити пріоритетність антикризової державної політики, її відповідність ефективного державного втручання до та під час кризи.

Наведені напрями антикризової державної політики України свідчать про не швидкі темпи зміни антикризового державного управління, які перешкоджають прискоренню відтворювальних процесів в країні. Перебуваючи в фінансовій та інвестиційній залежності необхідні структурні перетворення за зазначеними напрямками реалізації антикризової державної політики. Результати яких можливо оцінити лише через деякий час.

Висновок

Більшість заходів антикризової державної політики розвинутих країн спрямована на послаблення та усунення негативного впливу кризових явищ, з метою забезпечення подальшого економічного розвитку. Заслугує на увагу створення Європейського Стабілізаційного Механізму розвинутими країнами Європейського Союзу. Основна мета якого надання фінансової допомоги країнам, які переживають фінансову скруту на основі створеного загального фонду країн. Іншим, не менш важливим, елементом антикризової державної політики є розробка методичних підходів щодо визначення стійкості економічних систем з метою упередження можливих економічних спадів та кризових явищ. Адже стійкі економічні системи здатні забезпечувати стабільне економічне зростання і високий життєвий рівень населення, формувати оптимальні макроекономічні пропорції відтворення, що передбачають економічне і раціональне використання ресурсів, налагодженість механізмів саморегуляції і управління, а також здатність швидко усувати загрози або пристосуватися до існуючих умов господарювання і ринкової кон'юнктури. Антикризова державна політика України має свою специфіку і потребує удосконалених методичних підходів щодо визначення рівня стійкості національної економіки, а також розробки сучасних та ефективних механізмів її регулювання, що в свою чергу повинно підкріплюватись вольовим політичним рішенням з боку правлячої влади, націленої на впровадження економічних реформ та глибокої модернізації задля забезпечення стабільного зростання країни.

Список використаних джерел

1. Алексашенко С. В. Опыт других стран : есть чему поучиться / С. В. Алексашенко, Д. В. Мирошниченко, С. В. Смирнов, А. В. Чернявский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dcenter.hse.ru/data/2012/05/31/1252348126/15.pdf>.
2. Антикризова політика в світі та Україні: порівняльна оцінка заходів та економічних ефектів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2009/2009_19_Anticryzova%20politika/Project%20output/2009_19_ukr.pdf.
3. Антикризисная политика в зарубежных странах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bizbook.online/ekonomika_teoriya_antikrizisnaya-politika-zarubezhnyh.html.
4. Антикризове регулювання економіки в умовах світових економічних криз: орієнтація на реалізацію стратегії економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://econa.at.ua/Vypusk_5/kolinet.pdf.
5. Антикризове регулювання національної економіки: теорія і практика: [монографія] / А.А. Олешко; Національний університет ДПС України. – Ірпінь: Видавництво НУДПСУ, 2012. – 350 с.
6. Богдан Т.П. Глобальна фінансова криза та виклики для економічної політики в посткризовий період [Текст] / Т. П.Богдан // Фінанси України. – 2010. – №6. – С. 3–14.
7. Буряк О. П. Опыт антикризисного государственного управления зарубежных стран и возможность его адаптации к украинским условиям [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/opyt-antikrizisnogo-gosudarstvennogo-upravleniya-zarubezhnyh-stran-i-vozmozhnost-ego-adaptatsii-k-ukrainskim-usloviyam>.
8. Геєць В.М. Формування і розвиток фінансової кризи 2008–2009 років в Україні [Текст] / В. М. Геєць // Економіка України. – 2010. – №4. – С. 5–15.
9. Дані МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imf.org.
10. Дані міжнародної ділової газети «Financial Times» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ft.com/home/europe>.
11. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Жаліло Я.А., Бабанін О.С., Белінська Я.В. та ін.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
12. Зятковський І.В. Фінансове оздоровлення підприємств: теорія і практика: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка. – 2003. – 344 с.
13. Колінець Л. Антикризове регулювання економіки в умовах світових економічних криз: орієнтація на реалізацію стратегії економічного розвитку [Текст] / Л. Колінець // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 5. – С. 276–279.
14. Кривов В. Д. Законодательное регулирование макроэкономических процессов в США [Электронный ресурс] / В. Д. Кривов // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – 2002. – № 3(159). – С. 18. – Режим доступа: [www/URL: http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2002/vestniksf159-03/vestniksf159-03030.htm](http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2002/vestniksf159-03/vestniksf159-03030.htm).
15. Кузнецов Є. С. Сутність поняття «криза підприємства» та основні чинники її виникнення / Є. С. Кузнецов // Економіка та держава. – 2013. – № 3. – С. 60–63.
16. Лизун В. М. Антикризова політика : світовий досвід та уроки для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/49/6623-antikrizova-politika-svitovij-dosvid-ta-uroki-dlya-ukra%D1%97ni.htm.l>.
17. Мазуренко В.І. Світові фінансові кризи і національна економічна безпека: теорія і методологія: монографія / В.І. Мазуренко. – К.: Київський університет, 2007. – 511 с.
18. Манойленко О. В. Антикризове управління у корпоративному секторі економіки : автореф. дис. ... д.е.н. : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О. В. Манойленко. – Х., 2010. – 39 с.
19. Мельниченко О. А. Антикризова політика держави: сутність та складові / О. А. Мельниченко // Становлення сучасного українського суспільства: політичні, управлінські, економічні та правові аспекти: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 27 берез. 2015 р. : у 2 ч. Ч. 1. – К. : Вид-во КНУКіМ, 2015. – С. 317–320.
20. Олешко А.А. Антикризіві програми і плани національних господарств: особливості реалізації та перші результати / А.А. Олешко // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 23–29.
21. Основні напрямки антикризової політики зарубіжних країн і міждержавних утворень (на досвіді сучасного глобального економічного кризи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://um.co.ua/9/9-2/9-21612.html>.
22. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ./ Под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. – М.: Межд. отн., 1993. – 896 с.
23. Програма загальнодержавних антикризових заходів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.fru.org.ua/law/965-2009>.

24.Рисін В. В. Наслідки фінансової кризи для банківського сектору та ризики державного втручання [Текст] / В. В. Рисін // Фінанси України. – 2010. – №8. – С. 24–33.

25.Сайти центральних банків <http://www.bis.org/cbanks.htm>, Global financial stability report <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2009/02/pdf/text.pdf>.

26. Ходжаян А.А. Макроэкономическая устойчивость в системе конкурентоспособного развития экономики / А.А.Ходжаян // Экономический бюллетень Научно-исследовательского экономического института Министерства экономики Республики Беларусь. Вып. № 12 (210). – М., 2014. – С. 28–35.

УДК 339.97; 351.82

П.Г. НЕБОТОВ,

директор Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки

Міжнародний досвід формування та розвитку систем експортного контролю

У статті наведено результати узагальнень міжнародного досвіду формування систем та механізмів експортного контролю. Виділено ключові особливості формування та розвитку систем експортного контролю в США та ЄС. Внесено пропозиції щодо імплементації окремих інструментів експортного контролю розвинутих країн в українську практику.

Ключові слова: експорт, експортний контроль, механізм експортного контролю, зовнішньоекономічна політика.

П.Г. НЕБОТОВ,

директор Государственного научно-исследовательского института информатизации и моделирования экономики

Международный опыт формирования и развития систем экспортного контроля

В статье приведены результаты обобщений международного опыта формирования систем и механизмов экспортного контроля. Выделены ключевые особенности формирования и развития систем экспортного контроля в США и ЕС. Внесены предложения по имплементации отдельных инструментов экспортного контроля развитых стран в украинскую практику.

Ключевые слова: экспорт, экспортный контроль, механизм экспортного контроля, внешнеэкономическая политика.

P. NEBOTOV,

Director of State Research Institute of Information and Modeling of Economy

International experience of formation and development of export control systems

The results of generalization of international experience and mechanisms of formation of export controls. Highlight key features of formation and development of export control systems in the US and EU. Proposals to implement export controls of individual instruments developed countries in the Ukrainian practice.

Keywords: export, export control mechanism for export control, foreign policy.

Постановка проблеми. Феномен експортного контролю виник як ідея нормативного (законодавчого) обмеження «небажаного» експорту певних активів, якщо використання цих активів іншими країнами каталізує ризики глобальної безпеки.

Експортний контроль як явище суспільного життя передбачає здійснення певних заходів у випадку, якщо економічний актив (продукція),

що підлягає державному експортному контролю, перетинає державний кордон. Іншими словами, експортний контроль можливий у ситуації, коли має місце взаємодія суб'єктів господарювання як мінімум двох держав. В таких умовах цілком справедливим є твердження, що порядок і процедури експортного контролю різних держав певною мірою мають бути гармонізованими